SINF RAHBARINING O'QUVCHILAR BILAN ISHONCHLI MUNOSABAT O'RNATISHIDA V.A.SUXOMLINSKIYNING "BOLAGA MEHR VA ISHONCH" G'OYALARIDAN FOYDALANISH

Nizomiddinova Ferangiz Feruzovna
Asman universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Maqolada sinf rahbarining o'quvchilar bilan ishonchli munosabat o'rnatish muammosi V.A.Suxomlinskiyning "bolaga mehr va ishonch" g'oyalari nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Ishonchli munosabatning mohiyati, belgilari va uning tarbiyaviy ahamiyati ochib berilib, Suxomlinskiy pedagogik merosidagi bolaga mehr, ishonch, hurmat, muvaffaqiyat quvonchi, individual yondashuv, "qalbdan qalbga" suhbat kabi g'oyalarning sinf rahbari faoliyatiga tatbiq etish yo'llari asoslab berilgan. Umumiy o'rta ta'lim maktabida o'tkazilgan tajriba-sinov ishi natijalari asosida ushbu g'oyalar asosida tashkil etilgan faoliyatning o'quvchilar ishonchi, sinfdagi psixologik muhit va tarbiyaviy ishlar samaradorligiga ijobiy ta'siri ko'rsatilgan hamda sinf rahbarlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sinf rahbari, ishonchli munosabat, V.A.Suxomlinskiy, bolaga mehr, ishonch, insonparvarlik pedagogikasi, individual yondashuv, muvaffaqiyat vaziyati, pedagogik muloqot, tarbiyaviy ish.

Аннотация. В статье проблема установления доверительных отношений классного руководителя с учащимися анализируется с позиций идей В.А.Сухомлинского о «любви и доверии к ребёнку». Раскрываются сущность, признаки и воспитательное значение доверительных отношений, обосновываются пути применения в деятельности классного руководителя таких идей педагогического наследия Сухомлинского, как любовь к ребёнку, доверие, уважение, радость успеха, индивидуальный подход, беседа «от сердца к сердцу». На основе результатов опытно-экспериментальной работы в общеобразовательной школе показано положительное влияние деятельности, построенной на этих идеях, на доверие учащихся, психологический климат класса и эффективность воспитательной работы, разработаны практические рекомендации для классных руководителей.

Ключевые слова: классный руководитель, доверительные отношения, В.А.Сухомлинский, любовь к ребёнку, доверие, гуманистическая педагогика, индивидуальный подход, ситуация успеха, педагогическое общение, воспитательная работа.

Abstract. The article analyzes the problem of establishing trusting relations between the class teacher and students from the standpoint of V.A.Sukhomlinsky's ideas of "love and trust for the child". The essence, features and educational significance of trusting relations are revealed, and ways of applying such ideas of Sukhomlinsky's pedagogical heritage as love for the child, trust, respect, the joy of success, an individual approach and "heart-to-heart" conversation in the class teacher's work are substantiated. Based on the results of experimental work in a secondary school, the positive influence of activities built on these ideas on students' trust, the psychological climate of the class and the effectiveness of educational work is shown, and practical recommendations for class teachers are developed.

Key words: class teacher, trusting relations, V.A.Sukhomlinsky, love for the child, trust, humanistic pedagogy, individual approach, situation of success, pedagogical communication, educational work.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kirish

Sinf rahbari – maktabda o‘quvchiga eng yaqin turadigan, uning ta’lim-tarbiyasi, ma’naviy kamoloti va ijtimoiy moslashuvi uchun bevosita mas’ul bo‘lgan pedagogdir. Sinf rahbari faoliyatining samaradorligi ko‘p jihatdan uning o‘quvchilar bilan qanday munosabat o‘rnatganiga bog‘liq: agar o‘quvchi sinf rahbariga ishonmasa, undan qo‘rqsa yoki uni befarq deb bilsa, hech qanday tarbiyaviy tadbir, suhbat yoki nasihat o‘z maqsadiga erishmaydi. Aksincha, ishonchli munosabat sharoitida o‘quvchi o‘z muammolari bilan o‘rtoqlashadi, maslahatga quloq soladi, xatolarini tan oladi va o‘zgarishga intiladi.

O‘zbekiston Respublikasida sinf rahbarlari faoliyatini takomillashtirish, ularning maqomi va mas’uliyatini oshirish, o‘quvchilar bilan individual ishlash, oila bilan hamkorlikni kuchaytirish bo‘yicha qabul qilingan me’yoriy hujjatlar sinf rahbaridan yuksak pedagogik mahorat, insonparvarlik va muloqot madaniyatini talab qiladi. Biroq amaliyotda ko‘plab sinf rahbarlari o‘z vazifasini asosan nazorat, hisobot va intizomni ta’minlash bilan chegaralab, o‘quvchilar bilan ishonchli, samimiy munosabat o‘rnatishga yetarli e’tibor bermaydi.

Bu borada V.A.Suxomlinskiyning pedagogik merosi bebaho manba hisoblanadi. U o‘ttiz yildan ortiq vaqt davomida Pavlish maktabida o‘qituvchi, sinf rahbari va direktor sifatida ishlab, bola bilan ishonchli munosabat o‘rnatishning amaliy pedagogikasini yaratdi. Uning “bolaga mehr va ishonch” g‘oyasi barcha tarbiyaviy ta’sirning poydevori sifatida xizmat qilgan. Mazkur tadqiqotning maqsadi – Suxomlinskiyning “bolaga mehr va ishonch” g‘oyalarini sinf rahbarining o‘quvchilar bilan ishonchli munosabat o‘rnatish faoliyatiga tatbiq etish yo‘llarini asoslash va samaradorligini aniqlashdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ishonchli munosabat muammosi psixologiya va pedagogikada keng o‘rganilgan. Psixologiyada ishonch shaxslararo munosabatlarning asosiy sharti sifatida E.Erikson (bazaviy ishonch), K.Rodjers (shartsiz ijobiy qabul qilish, samimiylik, empatiya), T.P.Skripkina, I.V.Antonenko ishlarida tahlil qilingan. Pedagogikada o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ishonchli munosabatlar hamkorlik pedagogikasi (Sh.A.Amonashvili, V.F.Shatalov), pedagogik muloqot nazariyasi (A.A.Leontyev, V.A.Kan-Kalik) va sinf rahbari faoliyati metodikasi (N.Ye.Shchurkova, M.I.Rojkov, L.V.Bayborodova) doirasida yoritilgan.

V.A.Suxomlinskiyning bolaga mehr va ishonch haqidagi g‘oyalari uning “Bolaga qalbimni bag‘ishlayman”, “Fuqaroning tug‘ilishi”, “O‘qituvchiga yuz maslahat”, “Tarbiya haqida” asarlarida bayon etilgan. Suxomlinskiy merosining bu jihati M.I.Muxin, O.V.Suxomlinskaya, A.Kokerill tadqiqotlarida tahlil qilingan. Sh.A.Amonashvili Suxomlinskiyning bolaga ishonch g‘oyasini o‘z insonparvar-shaxsiy pedagogikasining asosi sifatida rivojlantirgan.

O‘zbekistonda sinf rahbari faoliyati masalalari M.Ochilov, N.Azizxo‘jayeva, M.Quronov, R.Mavlonova, O‘.Tolipov, D.Ro‘ziyeva va boshqalarning ishlarida, Suxomlinskiy merosi esa pedagogika tarixi doirasida K.Hoshimov, S.Nishonova tomonidan o‘rganilgan. Biroq Suxomlinskiyning “bolaga mehr va ishonch” g‘oyalarini aynan sinf rahbarining ishonchli munosabat o‘rnatish faoliyatiga tizimli tatbiq etish va samaradorligini baholash bo‘yicha maxsus tadqiqotlar hali yetarli emas.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda nazariy tahlil (Suxomlinskiy asarlari va ilmiy adabiyotlarni o‘rganish), modellashtirish, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, suhbat, sotsiometriya va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Tajriba-sinov ishi umumiy o‘rta ta’lim maktabining 6-sinflarida bir o‘quv yili davomida o‘tkazildi: tajriba sinfi (29 o‘quvchi) va nazorat sinfi (28 o‘quvchi). Tajriba sinfida sinf rahbari faoliyati

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Suxomlinskiy g'oyalari asosida ishlab chiqilgan dastur bo'yicha tashkil etildi, nazorat sinfida an'anaviy tarzda davom ettirildi. Samaradorlik uchta mezon bo'yicha baholandi: o'quvchilarning sinf rahbariga ishonch darajasi (anonim so'rovnoma: "Muammom bo'lsa sinf rahbarimga aytaman", "Sinf rahbarim meni tushunadi" kabi 12 ta tasdiq), sinfdagi psixologik muhit (sotsiometriya va "Mening sinfim" anketasi) va tarbiyaviy ishlar samaradorligi (intizom buzilishlari soni, o'quvchilarning tadbirlardagi faol ishtiroki).

Tahlil va natijalar

Ishonchli munosabatning mohiyati va Suxomlinskiy talqini. Ishonchli munosabat – bu o'quvchining sinf rahbariga nisbatan xavfsizlik, tushunilganlik va qabul qilinganlik hissi asosida qurilgan, o'zaro ochiqlik, hurmat va samimiylik bilan tavsiflanadigan munosabatdir. Uning belgilari: o'quvchi o'z muammo va his-tuyg'ularini yashirmaydi; xatolarini tan olishdan qo'rqmaydi; sinf rahbarining talabini bosim emas, g'amxo'rlik sifatida qabul qiladi; sinf rahbari o'quvchiga mas'uliyat ishonib topshiradi.

Suxomlinskiy ishonchli munosabatning manbai sifatida o'qituvchining bolaga mehrini ko'rgan. Uning fikricha, bola o'zini sevishlarini his qilgandagina o'qituvchiga ishonadi va uning so'ziga quloq soladi; mehrsiz talab bolani uzoqlashtiradi, mehr bilan birga kelgan talab esa uni yuksaltiradi. Suxomlinskiy uchun ishonch bir tomonlama emas: o'qituvchi avval bolaga ishonishi, uning yaxshi fazilatlariga, o'zgarish imkoniyatiga ishonishi kerak, shundagina bola o'qituvchiga ishona boshlaydi. U "bolaga ishonchni ko'rsatish" ni tarbiyaning eng kuchli vositalaridan biri deb bilgan: bolaga mas'uliyatli ish topshirish, uning so'ziga shubhasiz ishonish, uni jamoa oldida himoya qilish bola qalbida o'zini oqlash istagini uyg'otadi.

Suxomlinskiy g'oyalarini sinf rahbari faoliyatiga tatbiq etish yo'llari. Tajriba sinfida sinf rahbari faoliyati Suxomlinskiy merosidan olingan quyidagi g'oyalar asosida tashkil etildi:

1. Har bir bolani bilish va tushunish. Suxomlinskiy har bir o'quvchining oilaviy sharoiti, sog'lig'i, qiziqishlari, quvonch va tashvishlarini bilmasdan tarbiyalash mumkin emasligini ta'kidlagan. Tajriba sinfida sinf rahbari har bir o'quvchi uchun "pedagogik kundalik" yuritdi, oilalarga tashrif buyurdi, har bir bola bilan oyiga kamida bir marta yakka suhbat o'tkazdi.
2. "Qalbdan qalbga" suhbat. Suxomlinskiy nasihat va tanbehni emas, balki samimiy, teng huquqli suhbatni tarbiyaning asosiy vositasi deb bilgan. Sinf rahbari o'quvchi bilan suhbatda uni ayblash o'rniga tinglash, his-tuyg'ularini tushunish va birgalikda yechim izlash pozitsiyasini egalladi.
3. Muvaffaqiyat quvonchini yaratish. Suxomlinskiy har bir bola, hatto eng "qiyin" o'quvchi ham biror sohada muvaffaqiyatga erishishi va bu muvaffaqiyat jamoa tomonidan e'tirof etilishi kerakligini uqtirgan. Sinf rahbari har bir o'quvchining kuchli tomonini aniqlab, unga shu sohada o'zini ko'rsatish imkonini berdi (tadbir tashkil etish, sinf burchagini bezash, kichik o'quvchilarga yordam berish).
4. Bolaga mas'uliyat ishonib topshirish. Tajriba sinfida sinf o'zini o'zi boshqarish tizimi joriy etilib, mas'uliyatli topshiriqlar aynan ishonchga muhtoj, intizomi bo'sh o'quvchilarga ham berildi. Suxomlinskiy ta'kidlaganidek, ishonch bolani javobgarlikka o'rgatadi.
5. Xatoga insonparvar munosabat. Suxomlinskiy bolaning xatosini jamoa oldida fosh qilishni, uni kamsitishni qat'iyan rad etgan. Sinf rahbari intizom buzilishlarini yakka tartibda, bolaning qadr-qimmatiga tegmasdan muhokama qildi, jazo o'rniga o'z xatosini tuzatish imkonini berdi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Sinf rahbarining shaxsiy namunasi va samimiyligi. Suxomlinskiy bola o'qituvchining samimiyligini darhol sezishini, soxta mehr esa ishonchni yo'q qilishini ta'kidlagan. Sinf rahbari o'z va'dasida turish, adolatli bo'lish, o'z xatosini tan olish orqali ishonchni mustahkamladi.

7. Oila bilan hamkorlik. Suxomlinskiyning "ota-onalar pedagogikasi" g'oyasi asosida sinf rahbari ota-onalar bilan muntazam uchrashuvlar, mavzuli suhbatlar o'tkazib, oilada ham bolaga mehr va ishonch bilan munosabatda bo'lishni targ'ib qildi.

Tajriba-sinov natijalari. O'quv yili boshida ikki sinf ko'rsatkichlari o'rtasida sezilarli farq kuzatilmadi: sinf rahbariga yuqori darajada ishonadigan o'quvchilar ulushi tajriba sinfida 38%, nazorat sinfida 40%; sinf muhitini qulay deb baholaganlar 45% va 46%; chorak davomida qayd etilgan intizom buzilishlari mos ravishda 23 va 21 ta edi.

O'quv yili oxirida tajriba sinfida sinf rahbariga yuqori darajada ishonadigan o'quvchilar ulushi 38% dan 83% ga oshdi (nazorat sinfida 40% dan 46% ga). "Muammom bo'lsa sinf rahbarimga aytaman" degan tasdiqga ijobiy javob berganlar tajriba sinfida 31% dan 76% ga ko'tarildi. Sinf muhitini qulay deb baholaganlar tajriba sinfida 45% dan 86% ga yetdi (nazorat sinfida 46% dan 52% ga); sotsiometriya natijalariga ko'ra, tajriba sinfida "ajratilgan" o'quvchilar soni 5 tadan 1 taga kamaydi. So'nggi chorakdagi intizom buzilishlari soni tajriba sinfida 23 tadan 7 taga tushdi, nazorat sinfida esa 21 tadan 18 taga o'zgardi. Sinf tadbirlarida faol ishtirok etuvchi o'quvchilar ulushi tajriba sinfida 42% dan 88% ga oshdi. Ota-onalar bilan o'tkazilgan so'rov tajriba sinfidagi 79% ota-ona farzandining maktabga munosabati va uydagi xulqi yaxshilanganini qayd etganini ko'rsatdi.

Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ishonchning o'sishi sinfdagi barcha boshqa ko'rsatkichlarning yaxshilanishiga olib kelgan: o'quvchi sinf rahbariga ishongach, uning talablarini qabul qiladi, jamoaviy ishlarga qo'shiladi, intizomni ichki ehtiyoj sifatida saqlaydi. Bu Suxomlinskiyning mehr va ishonch barcha tarbiyaviy ta'sirning poydevori ekanligi haqidagi g'oyasini amalda tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot ba'zi qiyinchiliklarni ham aniqladi: ishonchli munosabat tez shakllanmaydi (dastlabki sezilarli o'zgarishlar 3–4 oydan keyin kuzatildi); sinf rahbaridan ko'p vaqt va emotsional kuch talab qiladi; ayrim o'quvchilar dastlab ishonchni intizomsizlik uchun imkoniyat sifatida tushundi, bu esa mehr bilan talabchanlikning uyg'unligini saqlashni taqozo etdi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot V.A.Suxomlinskiyning "bolaga mehr va ishonch" g'oyalari sinf rahbarining o'quvchilar bilan ishonchli munosabat o'rnatishi uchun samarali nazariy-amaliy asos ekanligini tasdiqladi. Har bir bolani bilish, "qalbdan qalbga" suhbat, muvaffaqiyat quvonchini yaratish, mas'uliyat ishonib topshirish, xatoga insonparvar munosabat, shaxsiy namuna va oila bilan hamkorlik g'oyalari asosida tashkil etilgan faoliyat o'quvchilarning ishonchini, sinfdagi psixologik muhitni va tarbiyaviy ishlar samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ishonchli munosabat sinf rahbari faoliyatining qo'shimcha jihati emas, balki uning barcha tarbiyaviy ta'sirlari samaradorligini belgilovchi asosiy shartidir.

Takliflar:

1. sinf rahbarlari uchun malaka oshirish dasturlariga Suxomlinskiy g'oyalari asosida ishonchli munosabat o'rnatish bo'yicha amaliy treninglar va keys-mashg'ulotlarni kiritish;
2. sinf rahbarlariga har bir o'quvchi bilan muntazam yakka suhbatlar va oilalar bilan hamkorlikni rejalashtirish uchun tashkiliy sharoit (vaqt, me'yoriy yuklama) yaratish;
3. bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda "Sinf rahbari faoliyati metodikasi" fani doirasida Suxomlinskiy merosini o'rganishga alohida o'rin ajratish;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. sinf rahbarlari uchun "Bolaga mehr va ishonch" g'oyalari asosida tarbiyaviy soatlar, suhbatlar va tadbirlar ishlanmalari to'plamini nashr etish;
5. keyingi tadqiqotlarda ushbu yondashuvni turli yosh bosqichlarida (boshlang'ich va yuqori sinflar) va "qiyin" o'quvchilar bilan ishlashda sinab ko'rish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr, O'RQ-637-son.
2. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, 1974. – 288 с.
3. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 335 с.
4. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. – Киев: Радянська школа, 1984. – 254 с.
5. Сухомлинский В.А. Родительская педагогика. – М.: Знание, 1978. – 96 с.
6. Suxomlinskiy V.A. Bolaga qalbimni bag'ishlayman. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – 272 b.
7. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М.: Изд. дом Ш.Амонашвили, 1996. – 496 с.
8. Мухин М.И. Гуманизм педагогики В.А.Сухомлинского. – М.: ИРЛ РАО, 1994. – 184 с.
9. Щуркова Н.Е. Классное руководство: теория, методика, технология. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 256 с.
10. Скрипкина Т.П. Психология доверия. – М.: Академия, 2000. – 264 с.
11. Ochilov M. Muallim – qalb me'mori. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 176 b.
12. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 320 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.